

Àngel Sánchez Gozalbo

EL CASAMENT
DEL DIMONI DE SORITA *

Aquell any anava a la Balma tota la família. Víctor, el sucrer del Forcall, i la seua filla Vicenteta anaven tots els anys a parar la taula de vendoria a un recer de la rampa que des de la Creu coberta puja a l'ermita, a vendre totes les llepolies que des de molts dies abans havien fet. Les «amel·les ronyoses», els canellons, les peladilles, els rojos i grocs confits, les coquetes de blanca mel i d'avellanes apretades entre papers d'hòstia, els blancs i negres torrons, els rollos petits i els pastissets empaperats, les peres confitades, el carabassat, el «torró de pasta» groc com el rovell de l'ou, els «caramelos» vetejats de blau, de groc, de roig i de verd, els feixos de ciris, les mans, caps, braços, goles, cames, peus de cera i tota altra mena d'exvots i promeses havien estat ficats dins del carro que allí en l'ampla i aporticada plaça major esperava.

Víctor anava a la Balma com anà son pare i com anaren tots el seus avantpassats, a vendre les ensucrades mercaderies i els figurats objectes de cera. Les ametlles i avellanes dels mateixos conreus, la cera més groga i la millor mel de romaní que les abelles xuclaven d'aquelles flors morades que creixen en les fondalades i en aquells vessants ondulats i suaus de les severes, augustes, típiques «moles» eren contractades per Víctor, tanmateix com ho foren des de temps antics pels seus avantpassats.

* «El casament del dimoni de Sorita», *Bolangeria de dimonis*, Castelló de la Plana, Societat Castellonenca de Cultura, 1931.

Enfornats foren tots per a sucres, que de pares a fills es trameteren llur ofici. La vigília i el dia de la Nativitat de la Verge, festes de la Mare de Déu de la Balma, eren dies de fer diners, de guanyar-se de bestreta –en aquesta i altres romeries i festes de la rodalia com les de Sant Pere de Castellfort, Sant Cristòfol de Saranyana, la Mare de Déu de la Font, entre altres–, el menjar per a l'anyada, tot allò que en l'any no traurien de vendre confits llargs i dolços «puros» rojos de sucre als xiquets del poble.

Acompanyava a son pare la seua filla Vicenteta, la forcallana més polida i més guapa de tota la contrada. Des de Mirambell, Luco i Tronxó a Villores, Palanques i Sorita no hi havia doneta més doneta, pell més fina, ni monyo més rullat i més negre. Era famosa la sucrereta forcallana a totes les fires i festes de pobles i ermites dels voltants. Uns s'alelaven en vore aquella cara de pometa d'Ortells, a altres els abovava la mirada de foc i la manera de somriure; aquella testa erta i estirada cap arrere, ornada de cabellera rinxolada, aquells braços arromangats torrats pel sol; la blancor del seu davantal, la netedat del gipó que li constrenyia i marcava el pit, i les faldetes que li caïen pampoloses per damunt dels costats del tronc fins als peus. Un ritme cerimoniós, elegant, senyorívol, traspuava del seu caminar lent que, a voltes, semblava anar de perdiueta, quan a corre-cuita acudia de pressa allà on la cridaven.

Fea dos anys, dia i bon dia de la Mare de Déu de la Balma, que va caure enviscat un tord en el parany de Vicenteta. El que representava a un dels dos dimonis que van davant fent pas a la processó aquell any, era un jove alt i templat de Sorita. Era la primera vegada que eixia a la processó d'aquell memorable matí; sempre, des de temps antics, que restava vinculada a la família

aquesta representació. Retornava tot emocionat, després d'haver oït declamar la imprecació a la Verge pel Diable, que allí anava flanquejat pels dos angelets. Es girava a vore els dracs i sargantanes, les serps i les banyes de l'àngel del mal, d'aquell mascaró, vençut abans al pou de prop de la creu coberta. Anava dessiparant a la gent amb la carxofa, quan es va sentir atret, magnetitzat per la vivor d'uns ulls negríssims que encuriosits, oberts de bat a bat, contemplaven els domassos vermells, blancs i verds que a la punta dels pals i enarborats pel vent rellentejaven al sol, a l'ensem que la melodia de la gaita i el redoble del tabalet puntejaven el ritme senyorívol de les danses de llauradores i gitanetes, de nanos i cavallets, de dansants amb faldetes blanques, mocador de farol i creuats els pitrals per cintes blaves, verdes i roges. La blancor de les vèrgens i el daurat patinós, d'or vell, de les peanyes de la Verge del Roser, dels Sants Abdó i Senèn, de Sant Antoni i de la Verge de la Balma sobreixien per damunt del gris violat d'aquells altíssims turons de la tossa de la Balma; mentrestant, s'arrapava la comitiva amunt, cap a l'esglesieta atractívola, cap a la balma mil·lenària; la verdor dels canyars i dels conreus, que allà al meandre del riu estaven arrecerats baix el collet de la Salve, guarnien amb la blavor del cel aquella mil·lenària processó, himne triomfal de color i de ritme, de pregona devoció envers aquella bruna, mascarada imatge, que una llegenda ens diu torna orb a tot aquell que pretèn escorcollar les postisses vestimentes.

Quan la processó aplegà a la savina i es ficà dins dels casalicis, no tardà gens en arribar a la porta de la balma on s'estatja la miraculosa Verge. Vicent i el seu cosí Jaume –els dos dimonis avantguardistes– ja havien arrematat la seua faena. Les carxofes que portaven a les mans ja no necessitaven arremetre suaument

contra aquelles enringlerades gentades que a banda i banda de la pujadeta s'acarrossaven per vore les danses, l'alarb dins del cercol de cadenes, les banderes i guions, els brocats de les dalmàtiques i de la capa pluvial i al govern, que presidit anava pel batlle de Sorita vestit de samarra, espartenyas de veta, pantaló curt i xaqueteta de gran cerimònia.

Vicent deixà a Jaume en la sala del govern. El retor de Sorita amb el sarpasset esguitava la balma mil·lenària d'aigua beneïda a l'ensem que salmodiava unes paraules llatines. Així lliure l'esglesieta de les passades irreverències, de tota mena de malignes i mentrestant se celebrava la missa major i el sermó, anà Vicent a contemplar a aquella deessa de la Balma, aquella sucrereta de la parada de prop de la savina que havia vist quan passava en la comitiva.

Aleshores començà un idil·li que féu caminar moltes vegades a Vicent cap al Forcall, a vore a la seua enamorada Vicenteta, i a aquesta li augmentà la devoció més i més envers aquella Verge santa que havia fet el miracle d'ofrenar-li un promés tan bon xic, tan treballador i tan templat, tot i que ara fóra el dimoni de Sorita.

Quin goig més gran tenia Vicenteta aquella matinada! No li cabia el cor dins del pit. En clarejar l'alba ja hi eren damunt del carro envelat son pare, sa mare i els seus germanets. De biaix travessaren el riu Caldés, deixaren darrere la mola de Garumba i anaren vorejant el riu Bergantes, a l'ombra de l'altíssima i encinglada mola de Morella la Vella.

Pocs dies abans, per les festes de l'Assumpta havien estat al Forcall els pares de Vicent a demanar a Vicenteta i a arreglar

l'ajust. El mas de la Menadella li donaven, Víctor i la seua muller, a Vicenteta; els pares de Vicent, unes terres de rec a vora riu, a l'horta de Sorita, sembrades d'alfals, marginades de pomeres rublides d'aromades i fines pomes, a més de casa per a viure al mateix poble. Vicent era pobill i no volien els seus pares que s'allunyara del poble. Amb allò que els rentaria el mas de la Menadella, on els pares de Vicenteta tenien de mitgers a uns masovers molt honorats que l'usdefruitaven i se'l trametien de pares a fills, les terres, la casa i tot allò que els fera falta i que li donarien els pares de Vicent, puix per a ell havia d'ésser tot, no s'ho passarien malament. Del parament de la casa s'encarregà la mare de Vicent: allí no faltarien les cadires encordades, altres blanques de bova, els dos balancins, la taula de fusta treta d'un noguer molt vell que fea poc havien arrancat a les terres de l'horta, el llit, la calaixera, les cadires de Vitòria per al dormitori enfundades de dril, la millor llana i la més ben sostovada per als matalafs, els atuells de cuina, el canterer i un rebost ben farcit d'oli, d'un parell de pernils, d'una cecina, magre i llomello en adob, i tot lo que fóra menester. Vicenteta no calia més que abillara la casa amb la roba i les teles primoroses que havia deprés a cosir i a brodar allà al col·legi de les monges del Forcall.

Havien deixat a la banda esquerra del riu a Villores i caminava el carro ombrejat pels oms i noguers que es crien vora riu, prop d'Ortells. Com bategava el cor de Vicenteta i quines alenades ressollava el seu pit! Quantes vegades havia guardat les oloroses pomes de pell fina i suau dins de l'arca de la roba entre mig del mocador de pita, la falda de raso i la mantellina de blonda! Quina oloreta no fea aquella roba antiga, impregnada de l'aroma d'aquelles pomes d'Ortells i quina alegria en l'alçar la tapa de

l'arcó i voré's aquella groga i envermellida fruita de pell ja mig arrugada sobre el negre de la mantellina!

Les festes del sendemà serien les darreres que passarien a la Balma. Vicenteta pensava demanar-li a la Verge que Vicent i ella foren uns sants, que els donara salut i molts anys de vida per a criar els rebrotissos que eixirien d'aquells dos arbres sense corca i plens de saba jove i sana. Després, passades les festes de la Consolació i de Sant Víctor del Forcall vindrien els pares de Vicent i determinarien el dia del casament, d'allí anirien a la fira de Morella les dos famílies i els nuvis. Cara a l'hivern formarien el niu i aixina les festes de Nadal anirien a passar-les en companyia dels pares de Vicenteta.

A Palanques l'han deixat a l'esquerra i ja estan molt prop de Sorita. Al peiró espera Vicent. Salutacions, memòries per als seus pares, eternidores mirades dels dos enamorats i camí avant que es fa tard i hi ha que plantar la parada a bon lloc, abans que els altres venedors de La Ginebrosa, Castelseràs, Caspe, Lècera i d'altres pobles d'Aragó i de la contornada el prenguen i l'ocupen.

Un formiguer de gent acudix amb una ritual devoció la vigília de la Mare de Déu a visitar la balma mil·lenària. Vicenteta li ha dit al seu promés que s'han de despedir hui de la Mare de Déu. A l'any que ve ja estaran casats, hi ha que resar-li perquè els encamine dreturers en la vida i per a que els done forces per a complir com bons casats. Vicent ha acudit al matí a la parada, a la vesprada té que vestir-se de dimoni per a rebre a la Mare de Déu a Sorita, allà a boqueta nit.

Són les dotze quan Vicenteta i Vicent caminen pel passadís de rocam, cap a l'església, a visitar a la devotíssima Verge. Davant de la forjada reixa es cremen centenars de ciris: unes dones agenollades,

les mans creuades al pit, els ulls fit a fit a la Verge resen i demanen pietat. Des d'una trona del darrere, trenta, quaranta cares llargarudes unes, rodones altres, brunes, envermellides, sudoroses se veuen, uns mocadors negres guarnixen uns ovals facials, però, més encara, uns ulls encuriosits, afanosos i exorbitats que volen, que esperen, que desitgen el miracle per a després anar a contar-lo a casa seua, a la vora de la llar, en una nit d'hivern. El silenci és gran, ni l'alenar de tanta gent, ni la congoixa dels que esperen rebre gràcies de la miraculosa Verge trenquen el sobtat misteri d'aquella cova. Un so metàl·lic de quan en quan copsa un valor insospitat: la gentada devota que ve de lluny, que ha fet el viatge en dos, en tres jornades, que ha patit fam i set pel camí i que anhela el remei, afig un sacrifici més als ja realitzats i ofrena els diners a la Verge pels buits d'aquella reixa de ferro, mentres altres mans trèmules d'emoció pengen allí mateix les figures de cera, la promesa que recorda alguna gràcia alcançada. El so que fan les monedes en caure a terra és com un volteig atiplat –l'alegria del cimbalet– dels cors anguniosos que aprimen la veu per a parlar-li a la generosa Verge, a vore si els ou i assistix en aquella tribulació.

Els dos promesos s'alcen de repent. Vicent té que aguantar a Vicenteta i apartar-la de prop de la reixa. Sembla que s'ha enfosquit l'església i que no s'hi troba per totes bandes més que ulls que miren, que travessen, que apleguen a l'ànima, els ciris pareix que afuen la flama; no s'ou el tic metàl·lic de les monedes en caure, la Verge sembla flotar en l'aire, per damunt l'altar, i que es somriu emparadora, el silenci és gran i les mirades s'afuen a un sol punt. Avança lentament una jove d'uns vint anys, avança encarcarada, erta, com un autòmata, la segueixen una dona i un home fornit que van espentejant-la. Dos passes prop de la reixa

ha començat a moure el braç dret, ha girat la boca a un costat, ha posat els ulls en blanc i s'ha clavat a terra sense guanyar un pas. Ha caigut a terra. L'home fornit intenta fer-la avançar, vol que redole. Unes dones semes, endurides, de grogor de cera li nuguen uns llacets blaus als dits. Són les velles sacerdotesses d'aquell rite mil·lenari. En un no-res mans i cames es contorsionen com aspes de vent, les flexions s'acceleren rítmicament, es desnuguen les llaçades dels apretats dits d'una manera sincrònica amb el ritme convulsioniari, les violentes contorsions llancen a l'aire tenebrós de la cova la blavor de les vetes, la cabellera s'embrolla i onduladament s'estira com si fóra una medusa; els ulls brillants, injectats, surten de les conques; la bromera s'espixorra de la boca i esguita als dels voltants; les rítmiques, accelerades convulsions paren, les succeïx una tivantor en arc.

La jove barboteja crits inarticulats. De sobte un pit turgent, nacarat, es vessa per damunt del gipó roig tot desbotonat. L'home fornit l'abraona quan unes convulsions de ritme accelerat tornen a tremolar aquell organisme, salten les espardenyies dels peus. El ritme augmenta, són més violentes les contorsionades convulsions i queda desabillat aquell cos blanc com la neu i ple de joventut davant de la Verge miraculosa i d'aquella multitud devota, enardida, que a l'ensem que xilla esgarriada: – Pels ulls no, que es tornarà cega! Pels peus, per les mans, pels peus! Per la punta dels dits!

Que ixquen els dimonis pels peus! –canta els *Goigs* a la Verge i contempla tota ulls a aquell cadàver que més bé sembla una estàtua plena de ponderada bellesa.

Les eixutes velles sacerdotesses friseses de nous endiablats fugen fora l'esglesiola de roca, s'escampen pels indrets rublits de

gentada, comenten el miracle i aguaiten l'arribada de malalts. Són l'estol de corbs coratjosos aplegats en romiatge als turons de la Balma en la tardoral festa anyal dels devots pelegrins que vénen a agenollar-se als peus de la miraclera Verge.

L'ermità replega els vestits escampats arreu i els tira dins la Cova del Diable per a cremar-los al sendemà.

Les tenebres de l'església s'esbargixen. Els esblaimats ciris tornen sa flama més blanca. La frisança passada es torna esbojarrament en la multitud que folla canta i xilla. Pels racons de la sagrada espelunca sembla s'amaguen i acurruquen els dimonis foragitats. L'aldarull és gran.

L'encuriosida gentada alliberada del pes del miracle, alleugerida de la frisor inconeguda d'allò que li contaren al poble, alena fort, batega el cor d'emoció, imantada per la devota imatge, la mira amorosida i canta, canta agraïda mentrestant contempla tota ulls a la jove alliberada dels banyuts hostes.

Vicenteta plora emocionada. El miracle de la Verge l'ha deixada esparverada, acongoixada en vore a aquella jove que en sa nuesa nacurada es somriu eufòrica mentres l'home fornit i la dona que l'acompanyaven l'abillen amb altres vestits.

–Resem, resem! Agenollà't, Vicent, demana-li a la Mare de Déu que ens lliure d'aquestes malvestats. Lluny, ben lluny de nosaltres el malastruc dimoni.

I Vicent agenollat prop la reixa, al costat d'ella li demana a la Verge santa allò que volia Vicenteta.

*Dau salut a qui us visita
Mare de Déu de la Balma.*

Aquell dia Vicent dinà a la parada dels pares de Vicenteta amb tota la família. Poc després, allà a les quatre, marxà al poble.

Els costeruts carrers de Sorita són invadits de forasters. A boqueta nit la gentada de la Balma se'n va a vore l'entrada de la Mare de Déu amb el seguici de danses i a oir les dos salutacions –loes– pastorils, la del principi a l'ereta, i la del colofó a la plaça de l'església.

Vicent i el seu cosí Jaume van a abillar-se. Damunt de tot se posen el vestit estampat, tot d'una peça com una pell de serp, obert per davant. Ficades les cames dins dels camals, sols els manca posar els braços per les mànegues, després d'haver-se encaputxat. Aquelles dos banyes farcides de llana cauen mustigades damunt del front, la grotesca cara amb dos forats per on lluentegen els ulls donen a Vicent una rara expressivitat molt còmica. Com n'estimava aquella vesta de dimoni Vicenteta!

Darrere d'aquella cara extravagant, dins d'aquella tela, estava la corpenta fornida del seu promés, el cor enamoradís d'aquell templat fadrí de la muntanya que no tenia res de dimoni.

Vicenteta, acompanyada dels seus pares, també hi era a Sorita, caminava pels estrets i empedrats carrers del poble cap a la casa que els pares de Vicent tenien a la plaça de l'església. Dins pocs mesos tornaria a xafar els cercles i figures tan boniques que dibuixaven les telles del riu a aquells carrers. Aveïnada al poble seria una soritana més. Sentiria la mateixa emoció que ara?

A les afores del poble i baix un edícul d'olorosa murta i de romaní florit de blau, al capvespre de la vigília de la Nativitat de la Verge, ixen les danses i autoritats a rebre a la Mare de Déu de la Balma, la patrona volguda. Un pastor qui mena la dansa de gitanetes declama amb èmfasi una salutació de benvinguda. Comença el redoble del

tabal i saltironeja la gaita una melodia ancestral mentres nanos i cavallets, llauradores i gitanes zigzaguegen i salten suaument; els braços en alt aleshores, en ansa de cànter després, repicant les castanyetes més tard, exornen el ball pausat, lent, atractívol, d'aquelles belles soritanes que dansen, dansen amb un ritme i una gràcia rituals; el pastor aplanava i alça els peus amb lentitud senyorívola, fita al centre els entrecreuaments i canvis, les corbes i mudanses, les giragonses i passadetes que hi fan les boniques xiques que més bé que dansar sembla que oficien.

Les tenebres de la nit envolten aquella processó que camina aureolada per la llum dels cirials i voltejada pels batecs dels cors de la vària multitud congregada al costerut poblet. Altra parada és feta a la plaça de l'església on altre pastor, aquell qui guarda a les llauradores, saluda a la Verge amb altra loa. I baix de l'estelada, enlluernat el blau del cel per les llums de bengala i els clafits de la traca, entra la mare de tots els soritans al temple. Rojors fugisseres, grogors fantàstiques de foguerades, fosforescències de llums encenen a poc a poc la foscúria de la tossa de la Balma. Els atabaladors clafits, els enlluernadors rellamps dels coets voladors adreçats al cel anuncien als pelegrins de la Balma que la Verge aollida pels braços i cors soritans ha pres estatge i és aixoplugada dins l'església del poble. La fe en l'extraordinària imatge agermana a indígenes i forasters, a pelegrins d'Aragó, de Catalunya i de València, atrets tots pels prodigis i miracles que veuen tots els anys a la balma sagrada.

Sí que s'ha esforçat Vicent fent por als xiquets i pegant carxofades als majors per a fer pas a la processó! És la diversió de la mainada, fer patir i rabiari als dimonis que van al cap de la processó. Quina por tenen els menuts!

Ha volgut sopar aquella nit abillat de dimoni. Ningú ha sabut per què. Ha ballat aquella nit amb Vicenteta vestit aixina. I quina «jota»! L'enveja de tots els fadrins... i de les fadrines! Guapa ella i guapo ell, la parella no tenia parió. I això que Vicent anava de dimoni.

I per què Vicent no s'ha volgut mudar? Aquella nit vol dormir al llit vestit de dimoni, ell no es lleva aquella vesta fins al sendemà en acabar la festa i retornar al poble allà a la migdiada. Ha fet aquesta promesa a la Verge de la Balma perquè des de fa dos anys vol cada dia més a Vicenteta. No vénen els malalts des de moltes lligües de camí? Allò només era que un petit sacrifici. Que Vicenteta no era una pera confitada? Ja li cruixien les dents al molt golafre de pensar que seria per a ell. Mercés a la Verge extraordinària va parar esment en la sucrereta de la parada aquell matí enyoradís. Llavors va conèixer-la i després, per miracle de la Mare de Déu, va descobrir un cor joiós i enamorat. Era una coqueta d'or la forcallana sucrereta!

No li queda més que aquell any de fer el dimoni, després ha d'ésser àngel humil, ple de mansuetud, obligat a la seua doneta. Pobre d'ell! Perquè Vicenteta, la sucrereta forcallana, la doneta més polida i guapa de la contornada era molt dominant.

I eixe va ésser el miracle de la Verge mil·lenària: la conversió del dimoni de Sorita, que encara que no tenia ni miqueta del maligne, simbolitza l'eterna submissió de l'home a la dona.

I cal pensar que valia la pena de sotmetre's a eixa i... a altres deesses de la balma mil·lenària d'aquell racó paradisiac.